บทที่ 2

เอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสาร และการศึกษาที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญดังนี้

1. ความหมายและความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา
2. หลักการและรูปแบบการนิเทศการศึกษา
3. การนิเทศแบบมีส่วนร่วม
4. กระบวนการนิเทศแบบมีส่วนร่วม
5. การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ความหมายและความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา

ความหมายของการนิเทศการศึกษา

ความหมายของการนิเทศการศึกษา ได้มีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันไป การที่จะนิยามให้เฉพาะเจาะจงลงไปว่าการนิเทศการศึกษาคืออย่างนั้นอย่างนี้ อาจจะเป็นข้อสรุปได้ยาก มีนักการศึกษาหลายคนได้ให้ความหมายไว้ ดังต่อไปนี้

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2530, หน้า 8) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา คือกระบวนการสร้างสรรค์ที่ไม่หยุดนิ่ง ในการให้คำแนะนำและการชี้ช่องทาง ในลักษณะที่เป็นกันเอง แก่ครู และนักเรียนเพื่อการปรับปรุงตัวเอง ตลอดจนสภาพการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษาที่พึงประสงค์ ทำนองเดียวกันกับ สงัด อุทรานันท์ (2530, หน้า 12) ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาคือกระบวนการทำงานร่วมกับครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้ได้มาซึ่งสัมฤทธิ์สูงสุดในการเรียนของนักเรียน นอกจากนี้ บันลือ พฤกษะวัน (2537, หน้า 13) ได้ให้

ความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ว่าคือกระบวนการเป็นการทำงานอย่างมีแผนงานเป็นการกระทำที่มีขั้นมีตอน และต่อเนื่องเพื่อให้ครูผู้ผ่านกระบวนการนิเทศการศึกษา เกิดการตื่นตัว (คลายความกังวล หรือความคับข้องใจ ทั้งในหน้าที่การงานและส่วนตัว) มีความเข้าใจที่จะใช้วิธีการในการพัฒนาวิชาชีพ โดยการปรับปรุงการเรียนการสอนอยู่ตลอดเวลา และต่อเนื่อง

ดังนั้นพอจะสรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษา เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นิเทศก์กับครูผู้สอนอย่างมีกระบวนการ เพื่อปรับปรุงวิธีการจัดการเรียนการสอน ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ

ความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษา มีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยครูให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนเป็นไปในทางที่ดีขึ้น ช่วยให้เด็กมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์และช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนยิ่งขึ้น การนิเทศการศึกษามีความละเอียดและสลับซับซ้อนมาก มีผู้ให้ความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

ชารี มณีศรี (2538, หน้า 22) กล่าวว่า การนิเทศมุ่งหมายที่จะช่วยที่ครูให้สอนดียิ่งขึ้น ช่วยเด็กให้เรียนดียิ่งขึ้น และปรับปรุงโรงเรียนให้ดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับ บันลือ พฤกษะวัน (2537, หน้า 2) กล่าวถึงความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาว่า เป็นงานที่เป็นในรูปกระบวนการอย่างหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้มีการปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอน และปรับปรุงวิธีสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

ส่วน สงัด อุทรานันท์ (2530, หน้า 12-13) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษามีจุดมุ่งหมาย 4 ประการ ต่อไปนี้คือ เพื่อพัฒนาคน เพื่อพัฒนางาน เพื่อสร้างการประสานสัมพันธ์ และเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ ประการแรก ที่กล่าวว่าการนิเทศการศึกษา มุ่งพัฒนาคนก็คือการนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการทำงานร่วมกับครู และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้ครูและบุคลากรเหล่านั้นได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น ประการที่ 2 เนื่องจากการนิเทศการศึกษาได้มีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่นักเรียน ซึ่งเป็นผลผลิตจากการสอนของครูและบุคลากรทางการศึกษา โดยเหตุนี้การนิเทศจึงมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การพัฒนางาน ประการที่ 3 สร้างการประสานสัมพันธ์ นั้น จะเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน ผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้นำและผู้ตามซึ่งไม่ใช้เป็นการทำงาน

ภายใต้การถูกบังคับ และคอยตรวจตราหรือคอยจับผิด ประการสุดท้าย การสร้างขวัญและกำลังใจนั้นถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการนิเทศทั้งนี้ เพราะว่าขวัญและกำลังใจ เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้บุคลากรมีความตั้งใจทำงาน หากการนิเทศไม่ได้ทำการสร้างขวัญ และไม่ได้ให้กำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน แล้วการนิเทศการศึกษาก็ย่อมประสบผลสำเร็จได้ยาก

จากจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นจะพบว่าการนิเทศการศึกษาต้องให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาได้เข้าใจแนวทางและวิธีการ ในการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน รวมทั้งช่วยให้ครูได้พัฒนาความรู้ ความสามารถของตนเอง เพื่อให้งานบรรลุตามวัตถุประสงค์ เป้าหมายหรือมาตรฐานที่กำหนดไว้

หลักการและรูปแบบการนิเทศการศึกษา

หลักการนิเทศการศึกษา

งานนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นิเทศก์กับครูและบุคลากรทางการศึกษามีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นอันมาก เพราะเป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพอันจะส่งผลถึงเป้าหมายของการจัดการศึกษา การที่จะปฏิบัติการนิเทศการศึกษา ให้ประสบความสำเร็จ จึงจำเป็นต้องอาศัยหลักการนิเทศการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาคุณภาพที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

สุทธนู ศรีไสย์ (2537, หน้า 48) ได้เสนอบางประการเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาว่า

1. การนิเทศที่มีประสิทธิภาพ ควรจะต้องตอบสนองต่อการพัฒนาครูเป็นไปตามลำดับขั้นตอน ครูแต่ละคนไม่จำเป็นต้องมีแรงจูงใจหรือมีแนวคิดเหมือนกันหมดทุกคน นอกจากนี้การนิเทศไม่ควรช่วยเหลือกลุ่มครูในลักษณะเดียวกันทุกกลุ่ม

2. การนิเทศที่มีประสิทธิภาพจะต้องตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในวัยผู้ใหญ่ของครู การกระตุ้นให้ครูมีความกระตือรือร้น และรับผิดชอบเพิ่มขึ้นควรกระทำอย่างต่อเนื่อง อย่างสม่ำเสมอ จากวัยเริ่มเป็นผู้ใหญ่จนถึงวัยกลางคน สำหรับวัยผู้ใหญ่ตอนปลาย ครูควรจะได้รับการลดความผิดชอบลงมา ทั้งนี้ เพื่อให้ครูมีความรู้สึกที่ดีต่ออาชีพ

สำหรับ Burton and Brueckner (อ้างใน ครูรักษ์ ภิรมย์รักษ์, 2538, หน้า 13) ได้ให้หลักการนิเทศการสอนไว้ดังนี้

1. การบริหารต้องคำนึงถึงการจัดเตรียมการอำนวยความสะดวกในด้านวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และการดำเนินงานโดยทั่วไป

2. การนิเทศการสอนต้องคำนึงถึงการปรับปรุงการสอนโดยเฉพาะ

3. การบริหารและการนิเทศ มีภารกิจที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ การดำเนินงานทั้ง 2 อย่างจะต้องประสานสอดคล้องกัน มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเป็นส่วนประกอบของกันและกันและรับผิดชอบภารกิจในการดำเนินงานของโรงเรียนร่วมกัน

4. การนิเทศที่ดีต้องอยู่บนพื้นฐานของปรัชญา และวิทยาศาสตร์

5. การนิเทศที่ดีต้องอยู่บนพื้นฐานของปรัชญา และประชาธิปไตย

6. การนิเทศที่ดีต้องใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ มีเจตคติที่ดีต่อวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และมีเจตคติที่ดีต่อกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่งทางการศึกษาของสังคม

7. การนิเทศที่ดีนั้น ในสถานการณ์ที่วิธีทางวิทยาศาสตร์ซึ่งได้รับการควบคุม อย่างแน่นอนแล้ว แต่ไม่สามารถนำมาใช้ได้ จะต้องใช้กระบวนการแก้ปัญหาอื่น ๆ มาทำการศึกษาปรับปรุงและประเมินผล ทั้งที่เป็นผลลัพธ์และกระบวนการดำเนินงาน

8. การนิเทศที่ดีต้องเป็นการสร้างสรรค์ และไม่กำหนดแน่นอนตายตัวว่าจะต้องทำอย่างไร

9. การนิเทศที่ดีจะต้องดำเนินการด้วยวิธีการที่มีระเบียบแบบแผน มีการประสานการปฏิบัติการอย่างมีแผน และดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

10. การนิเทศที่ดีจะต้องพิจารณาให้ความสำคัญกับผลที่จะได้รับ และความมั่นคงถาวรของผลที่ได้รับนั้น

11. การนิเทศที่ดี ต้องเป็นวิชาชีพ กล่าวคือ เป็นการแสวงหาวิธีการต่างๆ เพิ่มขึ้น เพื่อที่จะใช้ในการประเมินบุคลากร วิธีการและผลที่ได้รับ โดยคำนึงถึงมาตรฐานที่ตั้งไว้ และมุ่งไปสู่การนิเทศตนเองได้

จากหลักการนิเทศ การศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษาต้องดำเนินการในลักษณะที่เป็นกระบวนการ มีระเบียบแบบแผนต่อเนื่องเป็นไปตาม ความต้องการของครูโดยรับฟัง

ความคิดเห็น ของครูโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานทางปรัชญา วิทยาศาสตร์ และประชาธิปไตยและที่สำคัญเป็นวิชาชีพที่สร้างสรรค์ และมุ่งให้เกิดการนิเทศตนเองได้

รูปแบบการนิเทศการศึกษา

รูปแบบการนิเทศการศึกษานั้น มีผู้รู้ได้แบ่งไว้หลายลักษณะทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า แต่ละคนมองในรายละเอียดปลีกย่อย และให้ข้อสรุปอย่างไร เช่นครูรักษ์ ภิรมย์รักษ์ (2538, หน้า1) ได้แบ่งรูปแบบการนิเทศเป็น 4 แบบคือ การนิเทศแบบตรวจตรา การนิเทศแบบวิทยาศาสตร์ การนิเทศแบบผู้นำประชาธิปไตย และการนิเทศแบบสร้างสรรค์

ส่วน สุทธนู ศรีไสย์ (2537, หน้า 101-129) ได้แบ่งรูปแบบการนิเทศ ตามลักษณะพฤติกรรมการนิเทศ ของผู้นิเทศก์ไว้ 3 ประเภทคือ พฤติกรรมการนิเทศทางตรง พฤติกรรมการนิเทศทางอ้อม และพฤติกรรมการนิเทศแบบพึ่งพา ซึ่งสอดคล้องกับ Glickman (อ้างในนิพนธ์ ไทยพานิช, 2535 ข, หน้า 25-26) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมการนิเทศ ไว้ 3 แบบ คือ

1. พฤติกรรมการนิเทศทางอ้อม (Indirect styles of Supervision)

2. พฤติกรรมการนิเทศทางตรง (Direct styles of Supervision)

3. พฤติกรรมการนิเทศแบบมีส่วนร่วม (Collaborative styles of Supervision)

พฤติกรรมการนิเทศทางอ้อม ผู้นิเทศก์จะเน้นการใช้พฤติกรรมการฟัง (Listening) การยั่วยุสนับสนุนให้กำลังใจ (Encouraging) การทำความกระจ่างชัดเจนในประเด็นต่าง ๆ (Clarifying) การเสนอข้อคิดเห็น (Presenting) และการแก้ไขปัญหาร่วมกัน (Problem solving) กับผู้นิเทศก์เพื่อจะเสริมสร้างให้ครูสามารถวางแผนด้วยตนเอง (Self - plan) ได้เกี่ยวกับ การจัดการเรียนการสอนของเขา

พฤติกรรมการนิเทศทางตรง ผู้นิเทศก์จะเน้นการใช้พฤติกรรมการเสนอข้อคิดเห็น การให้คำแนะนำ ออกคำสั่งให้ปฏิบัติตาม การสาธิตให้ดูเพื่อเป็นตัวอย่างที่จะปฏิบัติตามได้ การกำหนดมาตรฐานจะถูกกำหนดโดยผู้นิเทศก์ พฤติกรรมจะแสดงเจตจำนงที่จะให้รางวัล ให้คุณให้โทษต่อผู้รับการนิเทศที่เขาสามารถปรับพฤติกรรมในการสอนได้หรือไม่สามารถทำได้ หรือการที่ครูผลิตผลงานได้ตามมาตรฐาน ที่กำหนดไว้ได้หรือไม่สามารถทำได้ การใช้พฤติกรรมการนิเทศทางตรงนี้ ผู้นิเทศก์

จะควบคุม กำกับ ดูแล และเสริมแรงให้ครูได้ปฏิบัติตามแผนที่ผู้นิเทศก์ได้กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด เป็นการมอบหมายงาน และความรับผิดชอบ ให้ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้นิเทศก์

พฤติกรรมการนิเทศแบบมีส่วนร่วม ผู้นิเทศก์จะเน้นการใช้พฤติกรรมการนิเทศแบบมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานกับ ครูผู้รับการนิเทศ เช่น การเสนอข้อคิดเห็น (Presenting) การทำความกระจ่างชัดเจนในประเด็นต่างๆ (Clarifying) การรับฟัง การร่วมมือกันแก้ปัญหา (Problem solving) และการเจรจาตกลงใจที่จะดำเนินการ (Negotiating) ผู้นิเทศก์ใช้พฤติกรรมดังกล่าวนี้ในการตกลงใจ ทำสัญญาข้อตกลงระหว่างครูและผู้นิเทศก์เพื่อใช้ในการดำเนินการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนโดยร่วมดำเนินการด้วยต่อไป

การนิเทศแบบมีส่วนร่วม

การนิเทศแบบมีส่วนร่วม เป็นการนิเทศการศึกษารูปแบบหนึ่ง ที่มุ่งการมีส่วนร่วมระหว่างผู้นิเทศก์และผู้รับการนิเทศในการร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมแก้ปัญหา และเจรจาตกลงใจที่จะดำเนินการร่วมกันถึงการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน Blumberg (อ้างใน นิพนธ์ ไทยพานิช, 2535 ก, หน้า 19) ได้กล่าวถึงการนิเทศแบบมีส่วนร่วมว่า คือการนิเทศที่ผู้นิเทศก์มีความห่วงใยในการแก้ไขปัญหาร่วมกันกับครู นอกจากนั้น Likert (อ้างใน นิพนธ์ ไทยพานิช, 2535 ข, หน้า 15) กล่าวไว้ว่า ระบบที่มีการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการนั้น สามารถทำให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานสูงกว่าการจัดการแบบดั้งเดิม สำหรับ Glickman (อ้างใน นิพนธ์ ไทยพานิช, 2535 ข, หน้า 28) ได้กล่าวถึงการนิเทศแบบมีส่วนร่วมว่า เป็นการนิเทศที่ผู้นิเทศก์ใช้พฤติกรรมการนิเทศ เช่น การเสนอข้อคิดเห็น การแก้ปัญหา การเจรจาตกลงใจที่จะดำเนินการร่วมกันนั้นเป็นพฤติกรรมที่มีความต่อเนื่องกันระหว่างพฤติกรรมการนิเทศทางอ้อมถึงพฤติกรรมการนิเทศทางตรง ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 ความต่อเนื่องของพฤติกรรมการนิเทศจากพฤติกรรมการนิเทศทางอ้อมไปสู่พฤติกรรมการนิเทศแบบมีส่วนร่วม และพฤติกรรมการนิเทศทางตรง

พฤติกรรมการนิเทศทางอ้อม			พฤติกรรมการนิเทศแบบมีส่วนร่วม			พฤติกรรมการนิเทศแบบทางตรง			
การฟัง (Listening)	การทำความกระจ่างชัดเจน (Clarifying)	การชักจูงใจสนับสนุนให้กำลังใจ (Encouraging)	การเสนอข้อคิดเห็น (Presenting)	การแก้ปัญหา (Problem Solving)	การเจรจาตกลงให้ได้ข้อตกลง (Negotiating)	การสาธิต (Demonstrating)	การแนะนำยกคำสั่งให้ปฏิบัติตาม (Directing)	การกำหนดมาตรฐาน (Standardizing)	การเสริมแรง (Reinforcing)
ค ศ									ค ศ

ค = ครูผู้รับผิดชอบมากกว่าผู้นิเทศก์ ศ = ผู้นิเทศก์รับผิดชอบมากกว่าครู

ค = ครูรับผิดชอบน้อยกว่าผู้นิเทศก์ ศ = ผู้นิเทศก์รับผิดชอบน้อยกว่าครู

ที่มา: Glickman (อ้างใน นิพนธ์ ไทยพานิช, 2535 ข, หน้า 28)

จากแผนภูมิแสดงถึงความต่อเนื่องของพฤติกรรมการนิเทศ จากพฤติกรรมการนิเทศทางอ้อมไปสู่พฤติกรรมการนิเทศแบบมีส่วนร่วม และพฤติกรรมการนิเทศทางตรง พฤติกรรมการนิเทศทางอ้อมที่เริ่มจากการรับฟัง ผู้รับการนิเทศ จะมีบทบาทความรับผิดชอบการแก้ปัญหาสูง ผู้นิเทศก์มีบทบาทน้อย และจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึงการเสริมแรง ผู้นิเทศก์จะมีบทบาทมากที่สุด

สำหรับ สุทธนู ศรีไสย์ (2537, หน้า 119) ได้กล่าวถึงการนิเทศแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นรูปแบบการนิเทศที่ผู้นิเทศก์มีส่วนร่วมรับผิดชอบ แบบทุกคนมีสิทธิ์เท่าเทียมกัน ในการดำเนินการร่วมกันตามวิถีทางในระบบประชาธิปไตย โดยใช้เสียงของสมาชิกส่วนใหญ่เป็นหลัก และเรียกว่าเป็นการนิเทศแบบพึ่งพา และควรใช้พฤติกรรมดังกล่าวให้เหมาะสมกับสถานการณ์และเหตุการณ์คือ

1. ใช้ เมื่อครูและผู้นิเทศก์มีระดับความเชี่ยวชาญ ในประเด็นปัญหานั้นๆ ใกล้เคียงกัน

2. ใช้เมื่อครูและผู้นิเทศก์ต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกัน แล้วนำมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

3. ใช้เมื่อครูและผู้นิเทศก์ต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกันในประเด็นปัญหานั้นๆ

4. ใช้เมื่อครูและผู้นิเทศก์ต้องการให้มีการพิจารณาปัญหาร่วมกัน อย่างถ้วนถี่และรอบคอบ หรือถ้าครูต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ในการนิเทศการศึกษานั้น เป็นเรื่องที่มีความยุ่งยาก ซับซ้อนต้องทำเป็นกระบวนการเป็นขั้นเป็นตอน นิพนธ์ ไทยพานิช (2535 ก, หน้า 1) ได้กล่าวถึงการนิเทศแบบคลีนิคว่าเป็นการนิเทศแบบมีส่วนร่วม ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการหรือ กิจกรรมที่ดำเนินการตามขั้นตอนต่อเนื่องกัน เรียกว่า วัฏภาคของการนิเทศ ได้กล่าวถึง วัฏภาคของการนิเทศแบบคลีนิคดังนี้

Cogan (อ้างใน นิพนธ์ ไทยพานิช, 2535 ก, หน้า 124) ได้เสนอกระบวนการนิเทศว่าประกอบไปด้วย 8 วัฏภาค คือการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้นิเทศก์ การวางแผนร่วมกันกับครู การวางแผนยุทธวิธีในการสังเกตการสอน การสังเกตการสอน การวิเคราะห์กระบวนการเรียนการสอน วางแผนยุทธวิธีในการประชุมนิเทศ การประชุมนิเทศ และการวางแผนการสอนต่อเนื่อง

ในการใช้วัฏภาคทั้ง 8 ขั้นของ Cogan นั้นเป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อน แต่การดำเนินการที่ผู้นิเทศก์และผู้รับการนิเทศ ร่วมมือกันทำ โอกาสของความสำเร็จในการสอนจะมีผลสูง คุณภาพของการสอนจะเพิ่มพูนขึ้นจากผลการทำงานร่วมกัน

ส่วน Goldhammer (อ้างใน นิพนธ์ ไทยพานิช, 2535 ก, หน้า 102) ได้เสนอไว้ 5 วัฏภาค คือ การประชุมปรึกษาหารือก่อนการสังเกตการสอน การสังเกตการสอน การวิเคราะห์ข้อมูล การประชุมนิเทศ และการประชุมวิเคราะห์

กระบวนการหรือขั้นตอน ตามที่ Cogan and Goldhammer กล่าวถึงก็คือ กระบวนการนิเทศแบบมีส่วนร่วม ที่เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างผู้นิเทศก์กับผู้รับการนิเทศ เพียงแต่ว่าการนิเทศแบบคลีนิคจะเป็นการนิเทศที่มุ่งประเด็นตรงไปที่การสังเกตการสอนในชั้นเรียนอย่างเดียว ส่วนการนิเทศแบบมีส่วนร่วมไม่ได้เน้นไปที่การสังเกตการสอนอย่างเดียว แต่เป็นการนิเทศที่ดำเนินการร่วมกันทุกขั้นตอน ตั้งแต่การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ การวางแผนและกำหนดทางเลือก การสร้างสื่อและเครื่องมือ การปฏิบัติการนิเทศ ตลอดจนถึงการประเมินผลและการรายงานผล

นอกจาก Cogan และ Goldhammer แล้ว ยังมีนักการศึกษาอีกหลายคน เช่น Acheson and Gall, Flanders, Sergiovanni and Starratt และ Sullivan (อ้างใน นิพนธ์ ไทยพานิช, 2535 ก, หน้า 20-24) ได้กล่าวถึงการนิเทศแบบคลีนิคเป็นการนิเทศแบบมีส่วนร่วม ในลักษณะที่ผู้นิเทศก์และผู้รับการนิเทศทำความเข้าใจกัน เจรจาตกลงกัน และวางแผนการนิเทศร่วมกันว่าจะทำให้เกิดประสิทธิภาพต่อการเรียนการสอน และพัฒนาวิชาชีพครู ดังข้อสรุปของ นิพนธ์ ไทยพานิช (2535 ก, หน้า 25) ได้กล่าวไว้ว่า การนิเทศแบบคลีนิค ก็คือกระบวนการสำหรับการสังเกตการสอนในชั้นเรียน ที่มีการดำเนินการอย่างเป็นระเบียบ เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนของครู โดยครูและผู้นิเทศก์จะร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดในการวางแผนการสอน การสังเกตการสอน และการประเมินการจัดการเรียนการสอน เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขร่วมกัน

เมื่อการนิเทศแบบคลีนิค คือการทำงานร่วมกับครู มีการวางแผนร่วมกับครู การนิเทศแบบคลีนิคจึงเป็นการนิเทศแบบมีส่วนร่วมรูปแบบหนึ่ง

กระบวนการนิเทศแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการนิเทศแบบมีส่วนร่วม เป็นการดำเนินการนิเทศการศึกษาแบบมีขั้นตอน ซึ่งมีผู้รู้ได้กล่าวถึงกระบวนการนิเทศไว้แตกต่างกันออกไป ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงเฉพาะกระบวนการที่ได้ทำการศึกษา โดยศึกษากระบวนการนิเทศซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (อ้างใน ครูรักษ์ ภิรมย์รักษ์, 2538, หน้า 44) ได้กำหนดไว้ 5 ขั้นตอน คือ

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ
2. การวางแผน และกำหนดทางเลือก
3. การสร้างสื่อและเครื่องมือ
4. การปฏิบัติการนิเทศ
5. การประเมินผลและรายงานผล

การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ

การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการของการนิเทศ เป็นขั้นเริ่มต้นที่จะได้ข้อมูลเพื่อนำไปประกอบในการวางแผนและกำหนดทางเลือก ผู้นิเทศก์จึงจำเป็นต้องทำการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง และใช้ในการวางแผนที่ถูกต้องกับปัญหาและความต้องการของครู ชาญชัย อาจินสมาจาร (2530, หน้า 16) ได้กล่าวถึงการศึกษาสภาพปัจจุบันไว้ว่า สิ่งแรกของการนิเทศการศึกษาที่จะต้องทำคือ การสำรวจสภาพปัจจุบัน ซึ่งหมายถึงตัวครู นักเรียน ห้องเรียน หลักสูตร และอุปกรณ์การสอน ตลอดจนองค์ประกอบทางการบริหาร ในการนิเทศการศึกษาจะต้องศึกษาถึงสภาพการณ์ต่างๆ ในรูปของความต้องการใหม่ๆ ของบุคลากรในโรงเรียน

ส่วน Harris (อ้างใน ครูรักษ์ ภิรมย์รักษ์, 2538, หน้า 42) ได้กล่าวว่าการประเมินสภาพปัจจุบันเป็นกระบวนการที่ศึกษาสภาพต่างๆ ที่เป็นอยู่ปัจจุบัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ในการนำไปใช้กำหนดความต้องการในการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงการนิเทศ

สำหรับ ครูรักษ์ ภิรมย์รักษ์ (2538, หน้า 48) ได้กล่าวถึงการศึกษาสภาพปัจจุบันว่าเป็นการรวบรวมข้อมูลที่จำเป็นและเกี่ยวข้อง ทั้งครูและผู้นิเทศก์จะต้องร่วมมือกันรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่จำเป็น และข้อมูลที่เกี่ยวกับการศึกษาของโรงเรียน และการเรียนการสอน ข้อมูลที่รวบรวมจะเป็นข้อมูลทั้งที่เป็นข้อมูลภายใน และข้อมูลภายนอก ให้ครอบคลุมมากที่สุด แล้วจัดจำแนกข้อมูลทั้งหมดออกเป็นประเภทต่าง ๆ โดยอาจจำแนกข้อมูลปัจจัยเบื้องต้นทางด้านกายภาพ เช่น อาคาร สถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สื่อการสอน วัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือต่างๆ ข้อมูลที่สำคัญอีกประการได้แก่ จำนวนนักเรียน จำนวนครู ศักยภาพของครู นอกจากนั้นข้อมูลเบื้องต้นที่กล่าวมาแล้ว ข้อมูลต่าง ๆ ในด้านกระบวนการเรียนการสอน กระบวนการนิเทศ กระบวนการบริหาร ก็มีสิ่งจำเป็นต้องให้ความสำคัญ ข้อมูลสำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งคือ ข้อมูลด้านคุณภาพนักเรียนที่ควรมีไว้เพื่อการวางแผนการนิเทศ

การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ จำเป็นต้องมีการสำรวจความคิดเห็นและความต้องการของบุคลากรในโรงเรียน บันลือ พฤกษะวัน (2537, หน้า 90) ได้กล่าวว่าการออกแบบสอบถามเพื่อสำรวจความคิดเห็น และความต้องการของหมู่คณะเกี่ยวกับปัญหาในการจัดการเรียนการสอนว่ามีปัญหาในด้านใดบ้าง ควรจะปรับปรุงการเรียนการสอนอย่างไร ต้องการ

ที่จะให้ทางโรงเรียนพัฒนาด้านใด เป็นการเร่งด่วน โดยจัดลำดับ 1-2-3 ไว้ พร้อมทั้งบอกเหตุผลความจำเป็น ความต้องการในการนิเทศในด้านใด วิชาใดบ้าง หรือระบุปัญหาของการนิเทศ ทั้งในด้านตัวบุคคล วิธีการ หลักการ และอื่น ๆ ที่ควรมี และการแสดงความคิดเห็นเสนอแนะในการบริหารงานของผู้บริหาร

สรุปแล้ว การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยความร่วมมือ ระหว่างผู้นิเทศก์ กับครูผู้สอนจะได้ทราบความต้องการที่แท้จริงและทำการวางแผนการนิเทศได้ถูกต้องกับปัญหาและความต้องการ

การวางแผนและกำหนดทางเลือก

การวางแผนเป็นงานสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของผลงาน ผู้นิเทศก์ที่ทำการวางแผนดี จะทำให้การดำเนินการนิเทศมีโอกาส ประสบความสำเร็จได้มากขึ้น

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2530, หน้า 34) ได้กล่าวถึงความจำเป็นในการวางแผนการนิเทศสรุปได้ดังนี้

1. การวางแผนมีความจำเป็นต่อกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ทั้งหลาย เพื่อให้เป้าหมายทางการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ จึงต้องมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า

2. การวางแผนทำให้เกิดการศึกษาอย่างใกล้ชิดในเรื่องของความต้องการและทรัพยากร

3. การวางแผนยั่วยุให้เกิดความร่วมมือทางวิชาชีพ

4. การวางแผนทำให้เห็นถึงอะไร (What) และทำไม (Why) ของกระบวนการทางการศึกษา

5. การวางแผนก่อให้เกิดความมั่นคงและความมั่นใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน

6. การวางแผนก่อให้เกิดหลักเกณฑ์ในการประเมินผล

สำหรับชารี มณีศรี (2538, หน้า 83) ได้กล่าวถึงการวางแผนการนิเทศการศึกษาไว้ว่า การวางแผนที่ดีงานสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง การวางแผนนับว่ามีส่วนสำคัญของความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของงาน การวางแผนเป็นจุดเริ่มต้นของการกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย หลักวิธีการทำงานและกำหนดเกณฑ์มาตรฐานงาน ในส่วนของการนิเทศการศึกษานั้น อาจมีคำถามในลักษณะ

เช่น ทำอย่างไรจึงจะบรรลุวัตถุประสงค์ของการนิเทศ การนิเทศสามารถตอบสนองความต้องการของครูจริงหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับกาลเทศะ ความรู้ และประสบการณ์ในการวางแผนระหว่างผู้นิเทศก์กับครูผู้สอน ซึ่งอาจประกอบด้วยหลักการ 4 ข้อ คือ เข้าใจปัญหาในการเรียนการสอนที่เผชิญอยู่ เลือกปัญหาสำคัญก่อนหลัง ดำเนินการแก้ปัญหา และประเมินผลติดตาม

ส่วน สุทธนู ศรีไสย์ (2537, หน้า 147-148) ได้กล่าวถึงการวางแผนการนิเทศการศึกษา สรุปได้ว่าหลังจากการประเมินความต้องการโดยการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาตามแนวคิดของผู้มีส่วนร่วมโดยตรงแล้ว ข้อมูลที่ได้จากการประเมินจะนำไปใช้ในการทำแผน และแผนที่จัดทำขึ้นจะต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ กิจกรรม ช่วงเวลาดำเนินการ แหล่งทรัพยากรที่ใช้สนับสนุน เพื่อให้แผนประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ทุกคนควรมีส่วนร่วมในการวางแผนการนิเทศ

การสร้างสื่อและเครื่องมือ

หลังจากที่ผู้นิเทศก์และครูได้ร่วมกันวางแผนและกำหนดทางเลือกในการนิเทศแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือผู้นิเทศก์และครูผู้สอนต้องร่วมกันสร้างสื่อและเครื่องมือเพื่อใช้ในการดำเนินการนิเทศ สื่อและเครื่องมือที่สร้างขึ้นต้องได้รับการยอมรับและเห็นพ้องต้องกัน ก่อนจะใช้ปฏิบัติการนิเทศ ครุรักษ์ ภิรมย์รักษ์ (2538, หน้า 53) ได้กล่าวถึงการสร้างและการใช้เครื่องมือในการนิเทศว่า เครื่องมือที่ใช้ในการนิเทศจะแตกต่างกันไปตามกิจกรรมการนิเทศ เช่น เครื่องมือในการประชุมปฏิบัติการจะไม่เหมือนกับเครื่องมือในการประชุมปรึกษาหารือ หรือเครื่องมือในการเยี่ยมชั้นเรียนจะไม่เหมือนกับเครื่องมือสังเกตการสอน เครื่องมือที่ดีจะมีลักษณะและรายละเอียดที่เป็นไปตามข้อตกลงระหว่างครูและผู้นิเทศก์ การใช้เครื่องมือในการนิเทศจะทำให้ผู้นิเทศก์สามารถวิเคราะห์ข้อมูลและให้ความช่วยเหลือครูในการปรับปรุงพฤติกรรมการสอนได้อย่างถูกต้อง

สำหรับเครื่องมือที่ควรสร้างขึ้นเพื่อการสังเกตการสอนในชั้นเรียนนั้น สุทธนู ศรีไสย (2537, หน้า 179) ว่า เครื่องมือที่ใช้วัดสิ่งเกิดขึ้นในชั้นเรียน ซึ่งสามารถนับจำนวนสิ่งที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมภาษา ท่าทาง งานของครูและนักเรียนได้เป็นอย่างดี การวิเคราะห์ข้อมูลอาจทำได้ในรูปของร้อยละ อัตราส่วนและค่าเฉลี่ย โดยภาพรวมแต่ละประเภทของพฤติกรรม เช่น การพูดของครู อัตราส่วนการสนทนาระหว่างผู้เรียนกับครู

จะเห็นได้ว่าในการสร้างสื่อและเครื่องมือในการนิเทศนั้น ควรต้องเกิดจากการร่วมมือของผู้นิเทศก์และครูผู้สอน เพื่อให้ได้เครื่องมือที่สามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติการนิเทศได้จริง

การปฏิบัติการนิเทศ

การปฏิบัติการนิเทศ ความสำคัญที่สุดประการหนึ่งการนิเทศ ถึงแม้แผนการนิเทศที่วางไว้จะดีเยี่ยมสักเพียงใด แต่ไม่ได้นำไปใช้ปฏิบัติการนิเทศแล้ว แผนนั้นก็ไร้ค่า สำหรับการปฏิบัติการนิเทศเป็นขั้นที่ผู้นิเทศก์และครูตกลงกันไว้ว่าจะปฏิบัติต่อกันอย่างไร จะเป็นเพียงเยี่ยมชั้นเรียนหรือประเมินเอกสารหลักฐาน หรือการสังเกตการสอนในชั้นเรียนจะปฏิบัติตามขอบเขตที่ตกลงกันไว้ สำหรับการสังเกตการสอน สุทธนู ศรีไสย์ (2537, หน้า 183-185) ได้กล่าวไว้ว่าการนิเทศในชั้นเรียนควรเป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้นิเทศก์มีส่วนร่วมในการทำหน้าที่บางอย่างในชั้นเรียน เช่น ช่วยสอน ช่วยถามคำถาม

ใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในห้องเรียน และร่วมสนทนากับครูและนักเรียน การมีส่วนร่วมในชั้นเรียน จะทำให้ผู้นิเทศก์เห็นบางสิ่งบางอย่างในห้องเรียน ผู้สังเกตที่มีส่วนร่วมในการสอนจะจดโน้ตอย่างย่อๆ ระหว่างช่วงเวลาที่ว่าง เพื่อว่าหลังจากเสร็จสิ้นการสอนผู้สังเกตจะสามารถขยายรายละเอียดข้อมูลนั้นได้ การจดโน้ตอย่างย่อ ๆ จะทำให้ระลึกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ตลอดคาบเวลาการสอนของครู ผู้นิเทศก์จะเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมากมาย การสอบถามสิ่งที่ตนไม่เข้าใจจากผู้สอนควรถามหลังจากสอนเสร็จสิ้นแล้ว

สำหรับ ครุรักษ์ ภิรมย์รักษ์ (2538, หน้า 53) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติการนิเทศว่า การปฏิบัติการนิเทศจะเป็นไปตามเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ได้วางแผนการนิเทศไว้ หากมีการเปลี่ยนแปลงใดๆ เกิดขึ้น บุคคลที่เกี่ยวข้องทุกคนโดยเฉพาะครูกับผู้นิเทศก์จะต้องรับรู้ร่วมกัน ผู้นิเทศก์จะต้องแก้ปัญหาและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ การยืดหยุ่นเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ตามความจำเป็น

การประเมินผลและการรายงานผลการนิเทศ

การประเมินผลการนิเทศ เป็นกระบวนการที่ต้องการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อทราบความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรค และความสำเร็จในการปฏิบัติการนิเทศ โดยใช้วิธีการและเครื่องมือ

ที่ครูและผู้นิเทศก์ได้ร่วมกันสร้างขึ้น ครุรักษ์ ภิรมย์รักษ์ (2538, หน้า 53) ได้กล่าวถึงการประเมินผลมักดำเนินการดังนี้

1. การประเมินประสิทธิผล

การประเมินประสิทธิผล แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะแรกเป็นการประเมินสภาพเมื่อเริ่มต้น เป็นการประเมินความพร้อมในด้านต่าง ๆ ก่อนที่จะเริ่มปฏิบัติการนิเทศ เช่น ความพร้อมของครู ระบบการเรียนการสอน สภาพแวดล้อมทางกายภาพ หรือคุณภาพด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว ระยะสอง เป็นการประเมินสภาพระหว่างปฏิบัติ เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้า และปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างปฏิบัติการนิเทศ ตามโครงการเพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขได้ทันท่วงที หรือแก้ไขในเวลาต่อไป ระยะสามเป็นการประเมินสภาพเมื่อเริ่มปฏิบัติการเสร็จสิ้น เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบผลการปฏิบัติการนิเทศที่เสร็จสิ้นแล้วว่ามีประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายหรือไม่ ได้ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอย่างไร

2. เปรียบเทียบผลที่ได้กับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

ผลจากการประเมินการปฏิบัติการนิเทศ จะนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน หรือเกณฑ์ที่ตั้งไว้ตามเป้าหมาย แล้วพิจารณาตรวจสอบว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด มีสิ่งใดที่ต้องปรับปรุงแก้ไขต่อไป ข้อมูลที่ได้จากการประเมินต้องประมวลไว้ให้เด่นชัด

3. รายงานผลการปฏิบัติงานต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผลการประเมินที่ได้ประมวลไว้นั้น ผู้นิเทศก์จะต้องรายงานให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ทราบ โดยเฉพาะครูผู้สอนจะต้องทราบอย่างชัดเจนว่ากระบวนการเรียนการสอนของตนเป็นอย่างไร ควรปรับปรุงแก้ไข หรือพัฒนาให้ดีขึ้นตรงจุดไหน

สำหรับ สุทธนู ศรีไสย์ (2537, หน้า 141) ได้กล่าวถึงการประเมินผลว่าควรประเมินตามความต้องการของครูผู้สอน ดังนี้ คือ ประเมินจากการสังเกตและการฟัง ผู้นิเทศก์ควรต้องสนทนาสอบถามและรับฟังความคิดเห็นในทุกแง่ทุกมุม จากผู้ที่มีส่วนร่วมในการประเมินความต้องการทุกคน อาทิเช่น ครูผู้สอน ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ส่วน ชารี มณีศรี (2538, หน้า 193) ได้กล่าวถึงหลักการประเมินผลที่ดีไว้ดังนี้

1. การประเมินผลต้องมีประโยชน์ของการประเมินผลนำไปสู่ข้อยุติ มีความจำเป็นเพราะใช้ปรับปรุงสภาพการเรียนการสอน กระทำโดยตลอด และแจ้งผลให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ

2. การประเมินผลต้องมีความสมบูรณ์ จะต้องประเมินทั้งทางด้านการบริหาร การจัดการเรียนการสอน หลักสูตร โสตทัศนูปกรณ์ การตีค่าการประเมินผลการนิเทศ

3. การประเมินผลต้องมีความร่วมมือ การมีส่วนร่วมของทุกคนเป็นสิ่งจำเป็น ประสบการณ์ที่ได้จากการประเมินผล จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติงานทุกคน ช่วยปรับปรุงความรู้และทักษะตลอดจนการขยายโลกทัศน์ของทุกคนให้กว้างขวางขึ้น

4. การประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่อง การประเมินผลที่ทำเป็นครั้งคราวย่อมไม่ก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาและควรมีการประเมินผลที่หลากหลายเทคนิควิธี

5. การประเมินผลควรทำอย่างพินิจพิเคราะห์ การประเมินผลกระทำเพื่อตรวจสอบผลสำเร็จที่ได้ทำไปแล้ว ควรประเมินทั้งคุณภาพและปริมาณ ซึ่งกระทำได้โดยการตั้งเกณฑ์ที่เที่ยงตรง

6. การประเมินผลเป็นการประเมินความก้าวหน้า ข้อค้นพบที่ได้จากการประเมินจะนำไปสู่การปรับปรุง จึงมีลักษณะก้าวหน้าอยู่ตลอดเวลา

นอกจากนี้ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2541, หน้า 130) ได้กล่าวถึงการประเมินผลการนิเทศอย่างเป็นระบบ 3 ส่วน คือ

1. การประเมินผลตัวป้อน (Input) ได้แก่ การประเมินที่มุ่งตัวผู้เรียนก่อนการสอน รวมทั้งคุณสมบัติ ความสามารถของครูผู้สอน

2. การประเมินกระบวนการ (Process) เป็นการประเมินขณะดำเนินการ เพื่อปรับปรุงพฤติกรรมของครูผู้สอน

3. การประเมินผลผลิต (Product) เป็นการประเมินผลการเรียนการสอนของผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ มีผลสัมฤทธิ์ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้เพียงใด

กระบวนการนิเทศในรูปแบบต่างๆ นั้น ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ซึ่งขึ้นอยู่ว่าผู้ใดมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ผู้ใดจะประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม เพื่อให้สามารถใช้กระบวนการนิเทศ ในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของครู และคุณภาพนักเรียนอันพึงประสงค์นั่นเอง

การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการศึกษานั้นมีทั้งการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศทั่วไป และการศึกษาเฉพาะการนิเทศภายในโรงเรียน เพื่อให้เกิดความเข้าใจพื้นฐานในการนิเทศการเรียนการสอนของโรงเรียนได้ดียิ่งขึ้น จึงได้ศึกษางานศึกษาที่เกี่ยวข้องดังนี้

ประยูร ลังการ์พินธุ์ (2532) ได้ทดลองรูปแบบการนิเทศ โดยการใช้คณะกรรมการร่วมในกลุ่มโรงเรียนประถมศึกษา กลุ่มอุดรสันติ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้นิเทศก์ส่วนใหญ่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง พฤติกรรมของผู้นิเทศก์ส่วนน้อยที่เป็นปัญหา ได้แก่ การขาดการริเริ่ม แก้ปัญหาเฉพาะหน้าบางเรื่องไม่ได้ ขาดทักษะในการสรุปอภิปราย ผู้รับการนิเทศขาดความเข้าใจ ในรายละเอียดของโครงการนิเทศ และให้ความร่วมมือน้อย เนื่องจากขาดการประชุมผู้นิเทศก์และผู้รับการนิเทศ ส่วนใหญ่พอใจต่อการนิเทศในรูปแบบที่มั่นใจว่าเป็นประโยชน์

ส่วนบรรเลง ส่งบุญธรรม (2536) ได้ศึกษาเรื่องความต้องการเกี่ยวกับการนิเทศการเรียนการสอนของครูโรงเรียนประถมศึกษา กิ่งอำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน ได้นำเสนอประเด็นเพื่อการอภิปราย ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของการนิเทศการเรียนการสอน พบว่า กิจกรรมการนิเทศส่วนใหญ่ปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำได้แก่การจัดหาคู่มือครูและแผนการสอน

2. กิจกรรมการนิเทศการเรียนการสอนของผู้บริหารปฏิบัติอยู่เป็นประจำคือ การปฐมนิเทศครูใหม่ และการประชุมปรึกษาหารือ

3. ความต้องการและแนวทางในการจัดกิจกรรมการนิเทศการเรียนการสอน ได้แก่ ความต้องการด้านการนิเทศ เรื่อง องค์ประกอบของหลักสูตร รายละเอียดและองค์ประกอบของคู่มือครูและแผนการสอน การจัดทำตารางสอน การผลิตและการใช้สื่อการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผล

4. เทคนิคการนิเทศการเรียนการสอน ต้องการรู้เทคนิคการนิเทศเป็นกลุ่ม และเทคนิคการนิเทศรายบุคคล

5. แนวทางการนิเทศการเรียนการสอนที่เหมาะสม พบว่าการนิเทศบุคลากรประจำการในโรงเรียนจะประสบผลสำเร็จได้นั้นโครงการนิเทศจะต้องมาจากสภาพปัญหาและความต้องการของบุคลากรในโรงเรียนนั้น ๆ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา

1. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ทำหน้าที่นิเทศการเรียนการสอน

1. ผู้นิเทศก์ควรใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ผู้รับการนิเทศ มีความรู้ความเข้าใจยอมรับความสำคัญของการนิเทศ และเห็นความจำเป็นว่าการนิเทศช่วยให้การเรียนการสอนมีการพัฒนา

2. ผู้นิเทศก์ควรเปิดโอกาสให้ผู้รับการนิเทศมีส่วนร่วมในการวางแผนสำรวจความต้องการเพื่อการยอมรับ

3. ควรให้ความสนใจในการประชาสัมพันธ์หลักสูตร

สำหรับ มงคล อินทนา (2538) ได้ศึกษา แนวทางการพัฒนาการนิเทศการสอนของผู้บริหารโรงเรียน สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมืองลำปาง โดยทำการศึกษาแนวทางการพัฒนา 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. แนวทางพัฒนาการศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการการนิเทศการสอน ผู้บริหารจะใช้วิธีการคือ การสังเกต สัมภาษณ์ สอบถาม และใช้วิธีการประชุมชี้แจง

2. แนวทางพัฒนาการวางแผนและกำหนดทางเลือกการนิเทศการสอน จะใช้วิธีการประชุมวางแผนร่วมกัน

3. แนวทางพัฒนาการสร้างสื่อ เครื่องมือ และพัฒนาวิธีการนิเทศ ควรดำเนินการในเรื่องการบริหารงบประมาณ การบันทึกการใช้สื่อ ผลการใช้สื่อ ตลอดจนการบำรุงรักษา และการประชุมเชิงปฏิบัติการ

4. แนวทางพัฒนาการปฏิบัติการนิเทศ กำกับดูแลการนิเทศการสอน ควรดำเนินการดังนี้ คือ กำหนดเวลาการนิเทศการสอนให้ชัดเจน ประสานงานครูประจำชั้นล่วงหน้า ปฏิบัติตามกำหนดเวลา ใช้วิธีการนิเทศหลาย ๆ วิธี เวลาการนิเทศอาจใช้เวลาพักเที่ยงพูดคุยทำความเข้าใจกัน และควรศึกษาความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการนิเทศการสอน

5. แนวทางการพัฒนาการประเมินผลการนิเทศ และการรายงานผลการนิเทศนั้น เครื่องมือประเมินผลการนิเทศ ควรเป็นแบบฟอร์ม ที่ทำจากครูและผู้นิเทศก์ร่วมกันสร้างขึ้นมา

ทั้ง 5 ประการจะเป็นแนวทางการนิเทศที่เกิดจากการวางแผนร่วมกันระหว่างผู้นิเทศก์และผู้รับการนิเทศจะทำให้ครูมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน

นอกจากนั้น ประสิทธิ์ พรมตัน (2529) ได้ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้วิธีการนิเทศแบบคลีนิคในโรงเรียนประถมศึกษาได้นำแนวคิดของแอคคีสัน และแกลล์ ไปประยุกต์ใช้ในการนิเทศกลุ่มโรงเรียนพัฒนาศึกษา อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ 3 วัฏภาคในกระบวนการนิเทศ คือ วัฏภาคที่ 1 การประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อการวางแผน วัฏภาคที่ 2 การสังเกตการสอนในห้องเรียน วัฏภาคที่ 3 การประชุมให้ข้อมูลย้อนกลับพบว่า ขั้นตอนดังกล่าวมีความเหมาะสมสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับโรงเรียนประถมศึกษาได้ดี ได้เสนอแนวทางไว้ดังนี้

1. ก่อนที่จะนำการนิเทศแบบคลีนิค ไปใช้ควรจะให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการนิเทศแบบคลีนิคก่อนโดยละเอียด

2. ควรจะมีคณะที่ปรึกษาการนิเทศแบบคลีนิค

3. ควรเป็นการนิเทศที่ครูผู้สอนยอมรับ เต็มใจรับการนิเทศ

4. เน้นที่กระบวนการมากกว่าผลสัมฤทธิ์

5. ผู้บริหารโรงเรียน ควรจัดโครงการ นิเทศแบบคลีนิค ในโรงเรียน มีการติดตามผลอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

ส่วน เจริญ ตาอ้าย (2538) ได้ศึกษาเรื่อง การนิเทศภายในโรงเรียนประถมศึกษากลุ่มอุดรศึกษา อำเภอเถินจังหวัดลำปาง พบว่าการดำเนินงานนิเทศภายในโรงเรียน ยังไม่มีการปฏิบัติอย่างจริงจัง การปฏิบัติเป็นไปเพื่อตามนโยบาย ไม่มีการเตรียมการที่ดี ก่อนการนิเทศภายในบุคลากรในโรงเรียนยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับการนิเทศภายในเพียงพอ บทบาทหน้าที่ยังไม่มีการกำหนดให้ชัดเจน การวางแผนยังไม่เป็นระบบ การปฏิบัติไม่เป็นไปตามแผน การจัดกิจกรรมไม่เหมาะสม ผู้บริหารโรงเรียนจะดำเนินการเอง คณะครูไม่มีส่วนรับรู้ การมีส่วนร่วมจะเป็นการปฏิบัติตามคำสั่ง ผลที่เกิดจากการดำเนินงานนิเทศภายใน จึงไม่เป็นไปตามเป้าหมาย

สำหรับ อรพินท์ ญาณสร้อย (2540) ได้ศึกษาสภาพ และแนวทางการปรับปรุงการนิเทศภายในโรงเรียนประถมศึกษาอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ได้เสนอแนวทางการปรับปรุงการนิเทศภายในไว้ดังนี้

1. ขั้นศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการของโรงเรียน สมควรให้คณะครูมีส่วนร่วมในการศึกษาสภาพปัจจุบันทุก ๆ ขั้นตอนให้ครอบคลุมทุกงาน ทั้งปัจจัยกระบวนการ และ

ผลผลิต มีการศึกษาหลายๆวิธี โดยโรงเรียนมีข้อมูลสารสนเทศ ที่เป็นจริงเป็นปัจจุบัน จัดเก็บเป็นระบบระเบียบ สามารถนำมาใช้ได้จริง

2. ขั้นวางแผนและกำหนดทางเลือก ควรให้คณะครูได้มีการระดมความคิดเห็น เพื่อกำหนดทางเลือก ครูผู้สอนควรจะเป็นผู้กำหนดทางเลือกว่า จะนิเทศในเรื่องใด แนวทางใดใช้สื่ออะไร โดยที่มีการกำหนดทางเลือกหลาย ๆ ทาง ใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา สภาพปัญหาความต้องการมากำหนดทางเลือก มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีปฏิทินการนิเทศที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษรที่ทุกคนรับทราบและยอมรับ

3. ขั้นการสร้างสื่อ เครื่องมือ และพัฒนาวิธีการนิเทศภายใน ควรระดมพลังสมอง มีคณะกรรมการจัดสร้างสื่อ เครื่องมือมีแหล่งสื่อ และเครื่องมือต้นแบบ มีสื่อเฉพาะเรื่อง เฉพาะชั้นเรียน สื่อที่ทำควรมีมาตรฐาน ทันสมัย เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นจริง และเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพ

4. ขั้นปฏิบัติการนิเทศ ควรปฏิบัติตามแผนงานโครงการตามขั้นตอนตามปฏิทินที่วางไว้ ใช้การนิเทศหลายๆวิธี ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีการดำเนินการในรูปคณะกรรมการ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคณะครู ใช้ระบบกลุ่มสัมพันธ์สร้างบรรยากาศความเป็นกันเอง โดยมีผู้บริหารคอยกระตุ้นให้กำลังใจสร้างความเข้าใจร่วมกัน

5. ขั้นประเมินผลและรายงานผล สมควรให้มีการประเมินผลในรูปคณะกรรมการในรูปการสัมมนา ประเมินในแต่ละเรื่องแต่ละครั้ง มีการประเมินทุกระยะทั้งก่อนหลังและขณะดำเนินการ มีการสรุปรายงานผล ในรูปคณะกรรมการทำเป็นหลักฐาน เพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนาในครั้งต่อไป

ในทำนองเดียวกัน พิทยา วุฒิสรรพ์ (2539) ได้ศึกษา สภาพการนิเทศภายในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวสรุปจากการศึกษาสภาพจริงในการปฏิบัติกิจกรรมการนิเทศภายใน จากการดำเนินการนิเทศ 4 ขั้นตอน คือการศึกษา สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ การวางแผนการนิเทศ การปฏิบัติการนิเทศ และการประเมินผลการนิเทศ ว่าโดยรวมแล้วได้ปฏิบัติปานกลางทุกขั้นตอน ผู้บริหารและครูผู้สอน เริ่มตระหนักว่า การนิเทศภายในโรงเรียนมีความสำคัญ และจำเป็นจะต้องมีการพัฒนารูปแบบการนิเทศต่อไป

ส่วนอุปสรรคการนิเทศภายใน ก็คือผู้นิเทศก์ยังไม่ตระหนักและมองเห็นความสำคัญของการศึกษา สภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการ รวมทั้งมีระบบการจัดเก็บข้อมูลไม่ดีพอ ขาดความรู้ความเข้าใจ ทำให้ระบบข้อมูลไม่ดีพอ ส่วนอุปสรรคในด้านการวางแผนการนิเทศภายใน ก็คือ ความรู้ความเข้าใจ และทักษะการวางแผนการนิเทศ สำหรับอุปสรรคในด้านการปฏิบัติการนิเทศภายในที่พบคือ ภารกิจของผู้นิเทศก์ส่วนใหญ่ มีภารกิจมากมายหลายด้าน ไม่มีเวลาเพียงพอที่จะปฏิบัติการนิเทศภายในได้ทั่วถึง นอกนั้นก็เป็นเรื่องความรู้ความเข้าใจในการนิเทศ และการไม่ใช้เครื่องมือการนิเทศ

นอกจากนี้ บดินทร์ ธัญน้อม (2541, หน้า 73-75) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคการนิเทศการศึกษา และข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขดังนี้

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการมีอุปสรรคปัญหาคือ ผู้นิเทศก์ขาดความรู้ความเข้าใจการนิเทศภายใน ทำให้ดำเนินการนิเทศน้อยจึงขาดโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ส่วนข้อเสนอแนะคือ ควรให้ผู้บริหารและครูได้มีโอกาสศึกษาทำความเข้าใจกระบวนการนิเทศภายในมากขึ้น เน้นการดำเนินการให้ครูมีส่วนร่วมมากขึ้น

2. การวางแผนและกำหนดทางเลือก ปัญหาและอุปสรรคคือ ขาดการมีส่วนร่วมในการกำหนดวางแผนและทางเลือกในการดำเนินการนิเทศภายในจากคณะครู ทำให้แผนงานโครงการไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง แผนจึงขาดประสิทธิภาพ ส่วนข้อเสนอแนะ ผู้บริหารควรเน้นการมีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดทางเลือกอย่างจริงจัง ควรมีผู้มีความรู้ความชำนาญมาเป็นวิทยากรหรือร่วมให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินการ

3. การสร้างสื่อและเครื่องมือการนิเทศภายใน มีอุปสรรคปัญหาคือ ผู้นิเทศก์ขาดความรู้ความสนใจ ขาดความชำนาญในการปฏิบัติการสร้างสื่อและเครื่องมือ การนิเทศภายในมีการนิเทศกันแบบง่าย ๆ ไม่ใช้เครื่องมือ ส่วนข้อเสนอแนะ คือ ควรมีการศึกษาทำความเข้าใจการปฏิบัติการสร้างสื่อและเครื่องมือของผู้นิเทศก์ ผู้รับนิเทศควรได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำอย่างพอเพียง

4. การปฏิบัติการนิเทศภายใน ปัญหาและอุปสรรคคือ ผู้นิเทศก์และผู้รับการนิเทศขาดความรู้ความเข้าใจ การนิเทศไม่สม่ำเสมอขาดความต่อเนื่อง ส่วนข้อเสนอแนะคือ ควรให้มีการศึกษา ประชุมสัมมนาอบรมเชิงปฏิบัติการแก่ผู้เกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น อย่างจริงจัง และเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม มีการประสานสอดรับกันในกระบวนการบริหาร กระบวนการเรียนการสอน และกระบวนการนิเทศอย่างเหมาะสม

5. การประเมินผลและรายงานผล มีปัญหาและอุปสรรคคือ ขาดการมีส่วนร่วมจากคณะครูในการประเมินอย่างจริงจัง การประเมินส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่ผลปั้นปลาย ไม่ได้ประเมินก่อนการดำเนินการและระหว่างดำเนินการ ส่วนข้อเสนอแนะคือ ควรสนับสนุนให้มีการประเมินในรูปคณะกรรมการ

จากเอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าในการนิเทศการศึกษา จำเป็นต้องศึกษารูปแบบและวิธีการนิเทศที่ดีและมีประสิทธิภาพ การนิเทศแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบการนิเทศที่ดีรูปแบบหนึ่ง ที่ผู้บริหารโรงเรียนและผู้ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการศึกษา ควรศึกษารูปแบบและนำไปใช้ เพราะการนิเทศแบบมีส่วนร่วม เป็นการนิเทศที่ผู้นิเทศก์เปิดโอกาสให้ผู้รับการนิเทศมีส่วนรับรู้ และมีส่วนในการเสนอความคิดเห็นตามความต้องการของผู้รับการนิเทศ ผู้ศึกษาจึงคิดว่าการนิเทศรูปแบบนี้จะเป็นการนิเทศที่ดีวิธีหนึ่งที่จะทำให้การนิเทศการศึกษาประสบความสำเร็จบรรลุเป้าหมายและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น